

Motion till riksdagen 2018/19:3069

av **Linda Westerlund Snecker m.fl. (V)**

med anledning av prop. 2018/19:86 Datalagring vid brottsbekämpning – anpassningar till EU-rätten

---

1 Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen avslår regeringens proposition 2018/19:86.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med ett förslag om riktad datalagring och tillkännager detta för regeringen.

2 Inledning

Vänsterpartiet värnar demokratiska grundvärden som rättssäkerhet och skyddet för den personliga integriteten. Vi vill samtidigt inte försvåra de brottsbekämpande myndigheternas arbete med att utreda och beivra brott. Därför är vi även angelägna om att det finns ett regelverk som ger ett gott skydd för Sveriges och landets invånares säkerhet. Det måste kunna ställas höga krav på att terrorism och grov brottslighet bekämpas på ett effektivt sätt med hjälp av lagstiftning som bygger på de grundläggande rättsliga principerna i en rättsstat. I stället för att hasta igenom ny straffrättslig lagstiftning som under tidigare mandatperioder bör det förebyggande arbetet förbättras. Förutsättningarna för att tillämpa befintlig lagstiftning ska vara goda, och lagstiftningen måste förstärkas där behov finns så att brottsbekämpningen blir effektiv. Samtidigt måste de som har till uppgift att motverka, förhindra och lagföra grov brottslighet få rätt resurser för att fullgöra sin uppgift.

Varje samhälle måste ha möjlighet att använda tvångsmedel för att kunna utreda och beivra brott. Sådana tvångsmedel innebär definitionsmässigt en inskränkning i grundläggande fri- och rättigheter, rättigheter som i sin tur är grundläggande för demokratin i vårt samhälle. Därför måste såväl lagstiftningen som de medel som lagstiftningen tillhandahåller omgärdas av de strängaste restriktioner. De viktigaste restriktionerna har vi i våra egna grundlagar och Europakonventionen till skydd för de mänskliga rättigheterna och grundläggande friheterna. När det gäller frågor om utvidgning av det straffbara området uppkommer frågor om behov, effektivitet och proportionalitet. Dessa

överväganden gör sig särskilt gällande när det är fråga om centrala skyddsintressen som Sveriges säkerhet och grundlagsskyddade rättigheter såsom yttrande- och tryckfrihet och skyddet för den personliga integriteten. Det handlar således om att skydda den demokratiska rättsstaten i flera bemärkelser.

Ett av fundamenten i en rättsstat är att medborgarna åtnjuter ett effektivt skydd mot statens maktutövning; den enskilda medborgaren ska vara tryggad mot statens missbruk av rättsordningen. Det primära värde som rättssäkerheten ska skydda är den enskildes intresse av självbestämmande och möjlighet till livsplanering. Rättssäkerheten bör i princip inte kunna åsidosättas. För att kravet på rättssäkerhet ska upprätthållas krävs bl.a. att lagstiftningen är av god kvalitet, både vad gäller straffprocessuella regler och det materiella innehållet, samt att rättstillämpningen är god.

Den andra bärande principen i vår rättsordning är proportionalitetsprincipen. Principen innebär att de åtgärder som det allmänna använder sig av för att uppnå ett visst syfte inte får vara mer betungande eller mer långtgående än vad som kan anses nödvändigt för att uppnå det eftersträlvade syftet. Det ska således råda en balans mellan mål och medel samt vara sannolikt att det syftet uppnås genom vidtagna medel. Finns det möjlighet att välja mellan flera verksamma åtgärder ska det minst tyngande alternativet väljas.

Vi ser med stor oro på den utveckling som skett sedan i början av 2000-talet och som i dag lett till att vi börjar närma oss ett övervakningssamhälle. Frågor om personlig integritet och mänskliga rättigheter får gång på gång stå tillbaka. Varje inskränkning har motiverats utifrån skenbart goda syften som effektivare brottsbekämpning och ett generellt ökat skydd för invånarna. Sammantaget framstår dock helheten av snart två decenniers skärpta lagar när det gäller t.ex. kamerabevakning, hemliga tvångsmedel, signalspaning, utlänningskontroll och åtgärder i syfte att hindra terrorism som illavarslande. Varje inskränkning som godtas tenderar att bereda väg för ännu fler och mer ingripande skärpningar. Argument i stil med att den som har rent samvete inte har något att frukta riskerar att bli urvattnade floskler ju fler inskränkningar av den personliga integriteten som accepteras. Konsekvenserna för samhällsklimatet och demokratin på lång sikt är svåra att överblicka.

Sverige har ett dunkelt förflutet när det gäller kontroll av medborgarna. Under många år bevakade Säkerhetspolisen (Säpo) godtyckligt, olagligt och i hemlighet medborgare som ansågs vara ett hot. Vid andra världskrigets början införde regeringen i hemlighet en säkerhetstjänst med stora befogenheter att övervaka medborgarna. Stora mängder post, telefonsamtal och andra former av kommunikation kontrollerades. Den s.k. Sandlerkommissionen, som tillsattes efter kriget, kunde konstatera att övervakningen använts för att begränsa yttrande- och tryckfriheten på ett sätt som det från början inte var tänkt och att alltför många människor övervakades och fick sina liv kartlagda.

I våra dagar har Säkerhetskommissionens utredning visat att över 500 000 svenskar registrerades av Säpo på grund av sina politiska åsikter under den aktuella tidsperioden. Socialdemokratiska regeringar gav klartecken till denna olagliga övervakning av enskilda människor. Ingen har ännu ställts till svars för alla övertramp som begicks då. I dag vet vi att fördomar hos polisen och dåtidens makthavare avgjorde vem som skulle registreras. Sammantaget begränsade den olagliga verksamheten de demokratiska fri- och rättigheterna för ett stort antal invånare i Sverige. Att historiska misstag kan komma att upprepas är en uppenbar risk även med befintlig och kommande lagstiftning på området. När våra myndigheter får möjlighet att på ett mycket integritetskränkande sätt

övervaka organisationer och individer finns det stora risker för att fördomar och ovidkommande syften i vissa fall kan avgöra när och var övervakningen sker. Risken för s.k. ändamålsglidning, att tvångsmedel används för mer än de ursprungligen var tänkta för, ska alltså inte underskattas. Exempel från vår samtida omvärld visar dessutom tydligt att ökad övervakning av människor inte leder till minskad kriminalitet. Snarare riskerar vissa av de genomförda åtgärderna att invagga oss i en falsk trygghet. I stället är det andra åtgärder som krävs för att bekämpa kriminalitet och terrorism.

Sverige har länge varit ett land med lägre kriminalitet än många andra länder. Det är inte för att vi haft längre straff eller fler poliser på gatorna. Det har däremot en direkt koppling till att vi haft ett starkt välfärdssamhälle med en välfungerande omsorg och skola samt tillgång till arbete och bostäder. Men det gäller inte längre överallt. En del förorter har drabbats av öppen narkotikahandel, våldsbrott och organiserad kriminalitet under många år utan att samhället har reagerat tillräckligt. Vänsterpartiet arbetar för ett samhälle där ingen har anledning att se kriminalitet som en lösning. Kriminaliteten utnyttjar och trycker ned människor, särskilt i arbetarområden. Vår lösning handlar om något större och mer effektivt än ökad övervakning. Vi vill ge alla barn en uppväxt som ger dem möjligheter i livet, från förskolan till skolan och det första jobbet. Det handlar om att ge alla människor i vårt samhälle verkliga möjligheter att välja andra livsvägar än en kriminell bana. För den som på allvar vill minska våld och kriminalitet är grunden att bygga ett rättvist samhälle. Men det krävs också en politik som är effektiv i att hjälpa dem som ligger i riskzonen för gängkriminalitet och återföra dem som begått brott till samhället. Polis, räddningstjänst, kollektivtrafik, vård och annan offentlig service ska finnas tillgänglig även på landsbygd och i förorter.

Vänsterpartiets inställning är och kommer att förbli att de mänskliga rättigheterna är odelbara och ständigt utsatta för attack. Vi kommer inte att ge vika för dessa attacker, utan vårt mål är att ständigt försvara de friheter som är en förutsättning för att demokratin ska bestå och utvecklas. Vi är övertygade om att demokrati inte kan försvaras genom att begränsningar i de demokratiska rättigheterna införs. De rättigheter som generationer före oss slagits för att få till stånd måste i stället bevaras och utvecklas.

3 Regeringens anti-terrorpaket

Regeringen har aviserat ett paket med anti-terrorlagar som i skrivande stund befinner sig i olika stadier i genomförandeprocessen. Den i motionen aktuella propositionen om datalagring ligger nu på riksdagens bord, och ett förslag om ökad tillgång till signalspaning presenterades nyligen. Terroristbrottsutredningen om skärpta straffskalor förväntas lämna ett betänkande under våren 2019. Lagrådet kritiserade nyligen regeringens förslag om förbud mot deltagande i och samröre med terroristorganisationer, och regeringen har aviserat att den avser att se över förslaget för att lägga fram det på nytt trots kritiken. Regeringen har även utrett ett nytt hemligt tvångsmedel, hemlig dataavläsning, och en proposition förväntas komma till riksdagen under hösten 2019. Vidare bereder regeringen ärendet om borttagen tillståndsplikt för polisen för kameraövervakning, och ett betänkande om borttagen tillståndsplikt för kameraövervakning i kollektivtrafiken har nyligen presenterats. Det pågår även ett arbete inom regeringen med att ta fram direktiv för att skärpa kraven för medborgarskap. Enligt Vänsterpartiet måste samtliga redan genomförda, föreslagna och

kommande åtgärder som syftar till att bekämpa terrorism och våldsbejakande extremism bedömas som en helhet. Frågan vi ställer oss är om dessa åtgärder sammantaget är proportionella i förhållande till syftet och om de är effektiva för att uppnå målet.

4 Regeringens förslag om datalagring

4.1 Bakgrund

Vänsterpartiet har tidigare motionerat om avslag på regeringens förslag om lagring av trafikuppgifter för brottsbekämpande ändamål (mot. 2010/11:Ju6). Trots stora protester röstades det s.k. datalagringsdirektivet igenom av riksdagen och genomfördes i svensk rätt 2012 genom lagen om elektronisk kommunikation. 2014 konstaterade EU-domstolen att datalagringsdirektivet var alltför långtgående och innebar ett synnerligen allvarligt intrång i rätten till respekt för privatlivet och skyddet för personuppgifter. 2016 meddelade EU-domstolen den s.k. Tele 2-domen som konstaterade att den svenska datalagringen är alltför omfattande och inte förenlig med EU-rättens krav.

EU-domstolens slutsatser är att EU-rätten utgör ett hinder för en nationell lagstiftning som i brottsbekämpande syfte föreskriver en generell och odifferentierad lagring av samtliga trafikuppgifter och lokaliseringssuppgifter avseende samtliga abonnenter och registrerade användare och samtliga elektroniska kommunikationsmedel. Vidare gör EU-domstolen bedömningen att EU-rätten utgör hinder för en nationell lagstiftning som inte begränsar tillgången till trafik- och lokaliseringssuppgifter till enbart åtgärder som syftar till att bekämpa grov brottslighet, inte föreskriver att tillgången ska vara underkastad förhandskontroll av en domstol eller en oberoende förvaltningsmyndighet och inte kräver att uppgifterna ska lagras inom unionen.

4.2 Regeringens proposition 2018/19:86

Regeringen föreslår i propositionen anpassningar av regleringen om lagring och tillgång till uppgifter om elektronisk kommunikation i brottsbekämpande syfte, s.k. datalagring, som syftar till att göra reglerna förenliga med EU-rätten på området. Regeringen bedömer att lagringens omfattning bör minskas och föreslår att lagringstiderna differentieras. Lagringsskyldigheten ska inte längre gälla för uppgifter inom det fasta telefoninätet, för nummer som samtal kopplats vidare till eller för uppgifter om anslutningsform för internetåtkomst. Lagringstiderna föreslås vara två, sex eller tio månader beroende på vilken typ av uppgift det handlar om. Lagringen bör inte få ske utanför EU. Dessutom föreslås att det ska krävas beslut av åklagare för att de brottsbekämpande myndigheterna ska få inhämta uppgifter om elektronisk kommunikation i underrättelseverksamhet.

Regeringen föreslår också att en bestämmelse som nu är tidsbegränsad ska permanentas i lagen (2012:278) om inhämtning av uppgifter om elektronisk kommunikation (den s.k. inhämtningslagen) i de brottsbekämpande myndigheternas underrättelseverksamhet. Det ska dessutom bli möjligt att få tillstånd att hämta in uppgifter om brottslig verksamhet som innefattar statsstyrt företagsspioneri och grov misshandel eller olaga frihetsberövande i systemhotande syfte.

5 Vänsterpartiets ställningstagande

5.1 Datalagring

Vi föreslår avslag på regeringens proposition. Grunden är att vi anser att förslaget trots regeringens ambitioner inte är tillräckligt avgränsat, och därigenom kommer en mängd uppgifter som härrör från personer som inte alls deltar i kriminell verksamhet att lagras. Förslaget är därför oproportionerligt och leder till en icke godtagbar massövervakning. Vi anser även, i likhet med flera remissinstanser, att det finns risk att regeringens förslag kommer att bedömas strida mot EU-rätten därför att det trots förändringarna innebär en för generell och odifferentierad lagring.

Riksdagen bör avslå regeringens proposition 2018/19:86 i sin helhet. Detta bör riksdagen besluta.

Vänsterpartiet har som ovan anförts tidigare motionerat om avslag på regeringens förslag om lagring av trafikuppgifter för brottsbekämpande ändamål (mot. 2010/11:Ju6). I det sammanhanget tog vi bl.a. upp att förslaget skulle leda till ett övervakningssamhälle och att det gick för långt utöver EU-direktivet. I slutet av 2010 lyckades Vänsterpartiet tillsammans med Miljöpartiet tillfälligt stoppa den svenska implementeringen av datalagringsdirektivet. Trots stora protester röstades direktivet igenom av riksdagen drygt ett år senare och trädde i kraft sommaren 2012. EU-domstolen underkände sedan EU-direktivet. Enligt domstolen stred datalagringen mot de grundläggande rättigheterna och inskränkte medborgarnas integritet. Vänsterpartiet välkomnade domen.

I dag kan vi se att brottsutvecklingen, där internet och mobiltelefoner i allt större utsträckning än tidigare används som brottsverktyg, ger skäl att tillåta viss datalagring i syfte att beivra grova brott. I dag är det tyvärr i praktiken väldigt svårt för polisen att utreda viss brottslighet som sker via elektronisk kommunikation. Befintliga tvångsmedel som exempelvis husrannsakan och beslag räcker helt enkelt inte alltid till. Vi ser t.ex. att det kan finnas anledning att lagra elektroniska uppgifter i syfte att bevisa att en person begår barnpornografibrott via nätet. Lagrade uppgifter som bilder på övergrepp och lokaliseringssuppgifter underlättar polisens arbete med att hitta utsatta barn, vilket dessvärre är mycket svårt i dag. Vi anser därför, liksom flera remissinstanser, att det är en brist att regeringen inte har valt att utreda närmare hur en mer riktad lagring skulle kunna utformas. Enligt vår mening skulle en riktad lagring när det gäller en viss personkrets, ett visst geografiskt område eller personer som använder speciella tekniska lösningar leda till att kraven avseende proportionalitet, effektivitet och värnandet av den personliga integriteten bättre skulle uppfyllas. På så sätt skulle vi även få en garanti för att förslaget inte strider mot EU-rätten.

Regeringen bör återkomma med ett förslag om riktad datalagring. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

5.2 Ändringar i inhämtningslagen

I lagen (2012:278) om inhämtning av uppgifter om elektronisk kommunikation i de brottsbekämpande myndigheternas underrättelseverksamhet (den s.k. inhämtningslagen) regleras förutsättningarna för Polismyndigheten, Säkerhetspolisen och Tullverket att i underrättelseverksamhet hämta in övervakningsuppgifter om elektronisk kommunikation från operatörerna. Lagen är huvudsakligen inriktad på brott med ett straff-

minimum på fängelse i minst två år. I lagens 3 § finns dock en särskild bestämmelse som tillåter att uppgifter inhämtas vid brottslig verksamhet som innefattar vissa särskilt angivna samhällsfarliga brott med ett straffminimum som är lägre än två års fängelse. Bestämmelsen i fråga är tidsbegränsad och har förlängts av riksdagen i flera omgångar. I den aktuella propositionen föreslår regeringen nu att bestämmelsen permanentas. Vi har tidigare lagt motioner om att inte förlänga den tidsbegränsade bestämmelsen (mot. 2016/17:3746). Vi vill inte heller att den aktuella bestämmelsen blir permanent. Grunden till vårt ställningstagande är att de brott som avses och som har mindre än två år i straffskalan enligt vår mening inte står i proportion till det integritetsintrång som bevakade personer utsätts för.

Linda Westerlund Snecker (V)

Momodou Malcolm Jallow (V)

Karin Rågsjö (V)

Jon Thorbjörnson (V)

Jessica Wetterling (V)

Maj Karlsson (V)

Mia Sydow Mölleby (V)

Vasiliki Tsouplaki (V)